

Željka Matulina

Filozofski fakultet

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2

HR-23000 Zadar

OBRADA PAREMIJE U DVOJEZIČNOM RJEČNIKU

Ovaj rad predstavlja rezultate analize dvaju njemačko-hrvatskih općih rječnika (Hurm, Šamšalović), a cilj mu je ustanoviti, kakav se metajezični opisni aparat koristi pri uvrštavanju i obradi paremiološke građe u makrostrukтури i mikrostrukтури tih rječnika, te ukazati na nedostatke tog aparata. U radu se posebno rasvjetljavaju sljedeća tri pitanja: (1) izbor paremija u makrostrukтури, (2) interpretacija paremijskih ekvivalencija između njemačkog kao polazišnog i hrvatskog kao ciljnog jezika, (3) lociranje paremija i njihov metajezični opis u mikrostrukтури.

1. Uvod

Pitanje konfrontiranja i prenošenja paremija¹ iz jednog jezika u drugi jedno je od najsloženijih problema kontrastivne lingvistike, te u tim okvirima i dvojezične leksikologije i leksikografije, pa mu se zbog toga pristupa s posebnom pažnjom i velikim oprezom.²

U ovome se radu najprije postavlja pitanje: Na koji način dvojezični opći rječnik uvodi paremiju u svoj leksikografski inventar? To se pitanje može nadopuniti dodatnim potpitanjima:

(1) Kakav se metajezični aparat koristi pri uvođenju paremiološke građe u rječnik, kako se paremija definira i razgraničuje od drugih, sličnih jezičnih vrsta?

¹ Prema grčkoj riječi *paroimia* 'poslovica', usp. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, str. 1092.

² Poznavanje paremija bilo u izvornom jeziku, bilo u ciljnom jeziku, spada u one slojeve jezične kompetencije koji nadilaze prosječno znanje jezika. Na tu kompetenciju u izvornom jeziku utječu razni izvanjezični faktori, npr. okružje u kojem govornik nekog jezika odrasta, utjecaj roditelja na jezične navike govornika, način života, mjesto i regija u kojima govornik živi, stupanj obrazovanja, profesija i dr. U ciljnom jeziku razloge poteškoća pri korištenju paremija valja s jedne strane tražiti u stilističkoj obilježenosti i kulturološkoj specifičnosti paremija, a s druge strane u njihovoj ograničenoj upotrebi u standardnom jezičnom kodu.

(2) Po kojim se kriterijima paremiološka građa uvršćuje u makrostrukturu rječnika?

(3) Kako se u rječniku interpretira interjezična ekvivalencija?

(4) Gdje je u mikrostrukturi rječnika locirana paremija?

Kao podloga za ovaj rad poslužila su po tri izdanja dvaju u nas najznačajnijih njemačko-hrvatskih općih rječnika, rječnik Antuna Hurma iz 1958., 1982. i 1993. godine i rječnik Gustava Šamšalovića iz 1964., 1978. i 1995., a osnovni je cilj rada uputiti na samo neke od brojnih problema leksikografskog pristupa paremiji.³

2. Odgovor na postavljena pitanja

2.1. Prvo pitanje: metajezični aparat. Jasnih, sustavno uvedenih eksplicitnih podataka, koji bi upućivali na postojanje paremije i upozorili na specifičnosti njezine upotrebe u polazišnom i ciljnom jeziku ni u makrostrukturi ni u mikrostrukturi navedenih rječnika nažalost nema. U popisu skraćenica u uvodnom dijelu Hurmova rječnika stoji samo skraćenica za *preneseno* značenje, ali se pobliže ne objašnjava kako, gdje i u kojim se sve slučajevima taj metajezični napatuk primjenjuje. Ni među kraticama u uvodnom dijelu Šamšalovićeve rječnika nema ništa više osim skraćenice za *figurationu* upotrebu (*fig.*) pojedinih leksičkih jedinica, a ona se tumači kao *preneseno* značenje. Na više mjesta u leksikografskim člancima sreću se, međutim, i neki drugi metajezični izrazi koji u uvodnom dijelu obaju rječnika nisu navedeni. Tako npr. u Hurmovu rječniku, u kojem je registrirano 37 paremija na ukupno oko 45000 lema / rječničkih članaka, u samo jednom rječničkom članku (*sic!*) nalazi se izraz *poslovica* (usp. članak *Fleiß*, Hurm 1993:252), a čak u 13 rječničkih članaka sreće se izraz *poslovično* (usp. sve u Hurm 1993 – *Eisen*:195; *Ende*:199; *Kind*:428; *Kleid*:433; *klug*:436; *Lüge*:508; *Meister*:529; *Morgenstunde*:549; *Reise*:655; *Rose*:669; *Schaden*:686; *Spatz*:754; *trauen*:815). U jednom rječničkom članku stoji uz paremiju izraz *razgovorno* (usp. Hurm 1993 – *Ende*:199), a u 4 rječnička članka izraz *preneseno* (usp. Hurm 1993 – *Himmel*:368; *Keil*:424; *Kleid*:433; *Rose*:668). U preostalih 17 rječničkih članaka u Hurmovu rječniku uz paremiju nije naveden nikakav metajezični podatak.

Valja tomu nadodati i to, da su navedeni metajezični podaci uvršteni u izdanje Hurmova rječnika iz 1993. godine, a u ranijim izdanjima ih nema.

U Šamšalovićevu njemačko-hrvatskom rječniku, koji sadrži oko 55000 le-

³ Sva tri izdanja Hurmova rječnika objedinjena su u Hurmov korpus paremija, a sva tri izdanja Šamšalovićeve rječnika u Šamšalovićev korpus paremija. U ovome radu ne istražuju se razlike u predstavljanju i obradi paremija u pojedinim izdanjima navedenih rječnika, iako bi i to bilo važno prikazati. Ipak, valja napomenuti, kako je uočena tendencija reduciranja paremiološkog fundusa u najnovijim izdanjima obaju rječnika.

ma odnosno leksikografskih članaka i ukupno 217 paremija, povremeno se u mikrostrukturi koristi metajezični podatak *figurativno*, koji je ustanovljen uz samo 74 paremije, a to je svega jedna trećina paremija iz fundusa navedenog rječnika.

2.2. Drugo pitanje: kriterij izbora paremiološke građe. Polazeći od načela učestalosti, aktualnosti i važnosti leksičkih jedinica, paremiološka građa sadržana u navedena dva rječnika uspoređena je s tzv. *njemačkim i hrvatskim paremiološkim minimumom*, tj. s 30 najpoznatijih njemačkih i hrvatskih poslovice.⁴ Ta je usporedba pokazala da se u Hurmovu rječniku nalazi samo 12 od ukupno 30 najpoznatijih njemačkih poslovice, a u Šamšalovićevu rječniku, koji je bogatiji brojem sadržanih paremija od Hurmova, samo 7.

2.3. Treće pitanje: interpretacija interjezične ekvivalencije. U Hurmovu njemačko-hrvatskom rječniku ustanovljeno je 6 tipova interjezičnih ekvivalencija. U **prvom tipu** paremija iz njemačkog kao polazišnog jezika prevodi se paremijom u hrvatskom kao ciljnom jeziku (usp. Hurm 1993:322, leks. čl. *Grube: wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein* 'tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada'). U **drugom tipu** paremija iz polazišnog jezika prikazana je u ciljnom jeziku slobodnoprijevodnom parafrazom (usp. u Hurmu 1993:252, leks. čl. *Fleiß: ohne Fleiß kein Preis* 'bez rada nema zarade'). U **trećem tipu** ekvivalencije neuspješno citirana⁵ paremija u polazišnom jeziku tumači se slobodnoprijevodnom parafrazom u ciljnom jeziku (usp. u Hurmu 1993:279/280, leks. čl. *Gedanke: Gedanken sind frei* 'sloboda misli'). U **četvrtom tipu** ekvivalencije paremija iz polazišnog jezika prilagođena je na izvor ciljnog jezika i prevedena paremijom iz ciljnog jezika (usp. u Hurmu 1993:194/195, leks. čl. *Eisen: Not bricht Eisen* 'nužda zakon mijenja'; *man muß das Eisen schmieden, solange es heiß ist* 'željezo se kuje dok je vruće'). U **petom tipu** ekvivalencije paremija iz polazišnog jezika prevodi se s dva ekvivalenta u ciljnom jeziku: (a) parafrazom koja je prilagođena na njemački citat i (b) slobodnoprijevodnom parafrazom bez elemenata paremije (usp. u Hurmu 1993:108, leks. čl. *betten: wie man sich bettet, so schläft man* 'kako sebi tko prostre, tako i spava /kako tko radi, tako i prolazi/'). U **šestom tipu** ekvivalencije navode se u polazišnom je-

⁴ *Paremiološki minimum* rezultat je višegodišnjeg proučavanja njemačkih i hrvatskih poslovice, prvenstveno u njihovom dijatopskom i dijastratskom upotrebnom kontekstu, u okviru međunarodnog znanstveno-istraživačkog projekta *Sprichwörter-Minima im deutschen und kroatischen Sprachbereich / Temeljni korpus općepoznatih poslovice u njemačkom i hrvatskom jeziku* (1988–1993) pod rukovodstvom Petera Grzybeka (Institut za slavistiku Sveučilišta u Grazu) i Rupprechta S. Baura (Institut za germanistiku Sveučilišta u Essenu).

⁵ Pod *citatom* podrazumijeva se onaj oblik paremije koji se nalazi u rječničkom članku s ciljem da pokaže upotrebu leme, za razliku od *izvora*, koji predstavlja originalan oblik paremije kakav se nalazi u zbirkama poslovice. Citat je npr. poslovični izraz *sich nach der Decke strecken* u Prikazu 11, a on je načinjen prema izvoru *Man muß sich strecken nach der Decken* (usp. Simrock, str. 95).

ziku dvije različite paremije pod zajedničkom (istom) lemom, a one se u ciljnom jeziku tumače slobodnoprijevodnim parafrazama (usp. Hurm 1982:509, leks. čl. *Rat: da ist guter Rat teuer!* 'teško je tu dobro savjetovati!'; *kommt Zeit, kommt Rat* 'vrijeme će pokazati što valja učiniti').

Među navedenim tipovima ekvivalencije u Hurmovu rječniku najzastupljeniji je prvi tip, u kojem se paremija iz polazišnog jezika prevodi paremijom u ciljnom jeziku. Takvih je 10 od ukupno 40 paremija uvrštenih u makrostrukturu rječnika, što čini jednu četvrtinu čitavog paremiološkog fundusa u Hurmovu rječniku.

U Šamšalovićevu je rječniku prikaz međujezične paremijske ekvivalencije mnogo složeniji. Ustanovljene su četiri temeljne vrste ekvivalencije, a to su:

(a) suodnos ekvivalenata jedan prema jedan (1:1), što znači jednu paremiju u polazišnom jeziku i jedan ekvivalent u ciljnom jeziku (usp. leksikografski članak *Borgen*, Šamšalović 1995:215: *Borgen macht sorgen* '/fig./ zajam težak jaram'),

(b) suodnos ekvivalenata jedan prema dva (1:2), a to znači jednu paremiju u polazišnom jeziku i dva njena ekvivalenta u ciljnom jeziku (usp. leksikografski članak *Besen*, Šamšalović 1995:179: *neue Besen kehren gut* 'nove metle dobro metu; /fig./ novo sito o klinu visi'),

(c) suodnos ekvivalenata jedan prema tri (1:3), a to znači jednu paremiju u polazišnom jeziku i tri njena ekvivalenta u ciljnom jeziku (usp. leksikografski članak *gleich*, Šamšalović 1995:474: *gleiches mit gleichem vergelten* 'vratiti milo za drago; vratiti žao za sramotu /šilo za ognjilo/') i

(d) suodnos ekvivalenata jedan prema četiri (1:4), gdje se jedna paremija u polazišnom jeziku prevodi/tumači s četiri prijevodna ekvivalenta u ciljnom jeziku (usp. leksikografski članak *fliegen*, Šamšalović 1995:83: *wo gebratene Tauben einem ins Maul fliegen* 'gdje čovjeku pečeni golubovi lete u usta; šlarafija; zemlja besposličara; zemlja dembelija').

U prvoj (a) vrsti ekvivalencije ustanovljeno je u Šamšalovićevu rječniku 11 tipova ekvivalenata, u drugoj (b) vrsti 16 tipova, u trećoj (c) vrsti 4 tipa i u četvrtoj (d) vrsti 1 tip ekvivalenta.

Od navedenih četiriju vrsta ekvivalencije najzastupljenija je prva (a) vrsta, jedan prema jedan, u kojoj se paremija iz polazišnog (njemačkog) jezika prevodi doslovnoprijevodnom parafrazom⁶ u ciljnom jeziku (hrvatskom) i to bez na-

⁶ Ma koliko god se doslovni prijevod u ciljnom jeziku doimao čudnim i izvještačenim, ipak je prema uglednom američkom paremiologu Wolfgangu Miederu baš to ispravan znanstveni postupak pri prenošenju paremije iz jednog jezika u drugi, jer se jedino na taj način mogu učiniti providnim paremijske slike i otkriti stupnjevi međujezične različitosti, sličnosti i podudarnosti. Zbog toga se ovdje zalažemo za takav model prikazivanja međujezične ekvivalencije, koji bi paremiju iz polazišnog jezika opisao dvama ekvivalentima u ciljnom jeziku: (a) najprije doslovnoprijevodnom parafrazom, a zatim (b) odgovarajućom paremijom u ciljnom jeziku, koja ne mora biti formalno istoznačna, ali mora imati istu funkciju u sustavu.

vođenja metajezičnog naputka o figurativnosti. Takvih je slučajeva u Šamšalovićevu rječniku 40 od sveukupno 217 (odnosno 129 različitih) paremija uvrštenih u makrostrukturu rječnika. U postotcima to iznosi 18% (odnosno 31%).

Važno je ovdje upozoriti i na sljedeće kvantitativne podatke o zastupljenosti paremija u Šamšalovićevu rječniku: među paremijama prve (a) vrste ekvivalencije u njemačkom dijelu tog rječnika ukupno se pojavljuje 140 paremija, a u hrvatskom dijelu 88 paremija. Od 140 paremija u njemačkom dijelu leksikografskih članaka 51 paremija istobno se javlja u dva, tri ili više leksikografskih članaka, ali uvijek pod drugom lemom. Među paremijama druge (b) vrste ustanovljene su ukupno 72 paremije u njemačkom dijelu rječnika i 36 paremija u hrvatskom dijelu. Od 72 paremije u njemačkom dijelu rječnika 24 paremije javljaju se istodobno u više leksikografskih članaka. U trećoj (c) vrsti ekvivalencije ustanovljene su u 4 paremije, a među njima 3 paremije sreću se u više leksikografskih članaka. U četvrtoj (d) vrsti ekvivalencije jedina ustanovljena paremija pojavljuje se na samo jednome mjestu u rječniku. Iz tih se statističkih podataka izvodi zaključak da se od sveukupno 217 ustanovljenih paremija 78 paremija (a to je 36%) ponavlja na raznim mjestima pod raznim lemmama, što znači da Šamšalovićev rječnik inventarizira 139 različitih paremija.

Prikaz 1

Tipologija paremijskih ekvivalencija u Šamšalovićevu rječniku jedan prema jedan

	Polazišni jezik: NJEMAČKI	Ciljni jezik: HRVATSKI	Broj paremija
I.	Paremija	Paremija (<i>fig.</i>)	11
II.	Paremija	Paremija	33
III.	Paremija	Doslovni prijevod paremije	40
IV.	Paremija	Slobodnoprjevodna opisna parafraza (<i>fig.</i>)	15
V.	Paremija	Slobodnoprjevodna opisna parafraza	32
VI.	Paremija	Neuspješna ekvivalentna paremija	1
VII.	Paremija	Neuspješna slobodnoprjevodna parafraza (<i>fig.</i>)	1
VIII.	Paremija	Neuspješan jednorječni ekvivalent	1
IX.	Paremija	Neuspješan jednorječni ekvivalent (<i>fig.</i>)	1
X.	Elipsa paremije	Slobodnoprjevodna opisna parafraza	4
XI.	Elipsa paremije	Elipsa ekvivalentne paremije	1
	Sveukupno paremija		140

Prikaz 2

Tipologija paremijskih ekvivalencija u Šamšalovićevu rječniku
 jedan prema dva

Polazišni jezik: NJEMAČKI	Ciljni jezik: HRVATSKI	Broj paremija
I. Paremija	(a) Paremija (<i>fig.</i>) (b) Paremija	1
II. Paremija	(a) Paremija (b) Paremija (<i>fig.</i>)	1
III. Paremija	(a) Paremija (b) Slobodnoprijevodna opisna parafraza	2
IV. Paremija	(a) Paremija (b) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (<i>fig.</i>)	2
V. Paremija	(a) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (b) Paremija	3
VI. Paremija	(a) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (b) Paremija (<i>fig.</i>)	7
VII. Paremija	(a) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (b) Slobodnoprijevodna opisna parafraza	11
VIII. Paremija	(a) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (<i>fig.</i>) (b) Slobodnoprijevodna opisna parafraza	4
IX. Paremija	(a) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (b) Slobodnoprijevodna opisna parafraza (<i>fig.</i>)	9
X. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Paremija	5
XI. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Paremija (<i>fig.</i>)	7
XII. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Slobodnoprijevodna parafraza	7
XIII. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (<i>fig.</i>) (b) Slobodnoprijevodna parafraza	1
XIV. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Slobodnoprijevodna parafraza (<i>fig.</i>)	10
XV. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Komentar (<i>fig.</i>)	1
XVI. Nije paremija	(a) Slobodnoprijevodna parafraza (b) Paremija	1
Sveukupno paremija		72

Prikaz 3

Tipologija paremijskih ekvivalencija u Šamšalovićevu rječniku
jedan prema tri

Polazišni jezik: NJEMAČKI	Ciljni jezik: HRVATSKI	Broj paremija
I. Paremija	(a) Paremija (b) Paremija (c) Paremija	1
II. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Neuspješno navedena paremija (<i>fig.</i>) (c) Slobodnoprijevodna parafraza	1
III. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Slobodnoprijevodna parafraza (c) Paremija (<i>fig.</i>)	1
IV. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Slobodnoprijevodna parafraza (<i>fig.</i>) (c) Paremija	1
Sveukupno paremija		4

Prikaz 4

Tipologija paremijskih ekvivalencija u Šamšalovićevu rječniku
jedan prema četiri

Polazišni jezik: NJEMAČKI	Ciljni jezik: HRVATSKI	Broj paremija
I. Paremija	(a) Doslovnoprijevodna parafraza (b) Jednorječni slobodni prijevod (c) Višerječni slobodni prijevod (d) Višerječni slobodni prijevod	1
Sveukupno paremija		1

2.4. Četvrto pitanje: lociranje paremije u mikrostrukturi rječnika. U okviru ove tematike relevantna su pitanja sažeta u tri točke.

2.4.1. Pod kojom se *ključnom riječju*⁷ lematiziraju paremije i koja je vrsta riječi uzeta za ključnu riječ? Analiza navedenih dvaju rječnika pokazuje da ni u jednom rječniku nema prepoznatljivog kriterija po kojem se određuju ključ-

⁷ Ključna riječ (njem. *Schlüsselwort*) semantički je najvažnija riječ paremije. Često u paremijama postoje dvije ključne riječi, ali i više njih, a uglavnom su to imenice, pridjevi ili glagoli.

ne riječi i lematiziraju paremije.⁸ Tako je npr. u Hurmovu rječniku prema prvoj ključnoj riječi uvršteno 25 (od 40) paremija, prema drugoj 9 paremija, a ima više paremija koje su istodobno uvrštene u nekoliko rječničkih članaka pod različitim ključnim riječima odnosno lemama. U Šamšalovićevu rječniku prema prvoj ključnoj riječi lematizirano je 67 od 217 paremija, prema drugoj 51 paremija, prema trećoj 21 paremija, prema zadnjoj 44 paremije, a prema ostalim ključnim riječima 34 paremije.⁹ I ovdje ima paremija koje su u rječnik uvrštene prema dvije, tri ili čak više ključnih riječi; neka kao primjer posluži njemačka paremija *Frisch gewagt ist halb gewonnen*, koja se sreće na tri mjesta, u okviru leksikografskog članka *frisch* (Šamšalović 1995:409), u leksikografskom članku *gewagt* (Šamšalović 1995:466) i u leksikografskom članku *wagen* (Šamšalović 1995:1026). Ima mnogo leksikografskih članaka, koji sadrže dvije ili više paremija, ali se svaka nalazi na nekom drugom mjestu unutar članka.

U navedena dva dvojezična rječnika nije sustavno riješeno ni pitanje vrste riječi koja treba poslužiti kao lema rječničkoga članka u kojem se navodi paremija. Tako se u oba rječnika paremije lematiziraju pod svim postojećim vrstama riječi bez ikakove razlike i bez davanja prednosti primarnim klasama riječi, kao što su npr. imenice, pridjevi ili glagoli. Paremije se u ta dva rječnika lematiziraju čak i pod zamjenicama, veznicima i prijedlozima. Statistički podaci o vrsti riječi koja je uzeta za lemu u Šamšalovićevu rječniku jesu sljedeći: pod imenicom je lematizirano 117 paremija, pod glagolom 53 paremije, pod pridjevom 26 paremija, pod zamjenicom 8 paremija, pod prijedlogom 4 paremije, pod vlastitim imenom 3 paremije, pod brojem 2 paremije, pod prilogom 2 paremije, pod veznikom 1 paremija, pod partikulom (potvrдна riječica) 1 paremija. Slično se daje zaključiti i za Hurmov rječnik.

2.4.2. U ovome je kontekstu važno i pitanje lociranja paremije unutar leksikografskoga članka. Koje mjesto u mikrostrukturi treba osigurati za paremiju? Temeljna pretpostavka da se paremija, kao uostalom i sve frazeološke jedinice i kolokacije, navodi u drugome dijelu leksikografskoga članka, u dijelu koji demonstrira upotrebu leme, ni u jednom od dva rječnika nije dosljedno provedena. Paremiju srećemo na svim mogućim mjestima u vertikalnom ustroju rječničkoga članka, i u prvom njegovu dijelu, eksplikacijskom, i u drugom njegovu dijelu, demonstracijskom: na početku članka, na kraju članka i na raznim dijelovima unutar članka, no i to bez ikakvog pre-

⁸ Ni u jednom rječniku za lemu nije uzeta paremija kao cjelina, ali u oba rječnika ima lema koje su u makrostrukturu uvrštene prema jednoj od ključnih riječi paremije (usp. lemu *Unkraut*, Šamšalović 1964:959, odnosno lemu *Traufe*, isto, 925).

⁹ Kao dobar primjer mogu se navesti neka novija djela Leksikografskog zavoda iz Mannheima, npr. najnovije izdanje Dudenova rječnika *Deutsche Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. U tom se rječniku paremije svrstavaju prema prvoj po redu ključnoj riječi, i uglavnom prema imenici, a samo u iznimnim slučajevima prema pridjevu ili glagolu.

poznatljiva kriterija. Neka ovdje posluže sljedeći statistički podaci o mjestu paremije u mikrostrukturi rječnika: u Hurmovu rječniku, u kojem je ustanovljeno ukupno 40 paremija, najviše je paremija locirano u sredini leksikografskog članka, i to ukupno 25 (što čini 65% korpusa), na kraju leksikografskog članka smješteno je 12 paremija (što je 30% korpusa), a u dva slučaja paremija je jedina sastavnica leksikografskog članka (a to je dakle 5% korpusa). Samo je jedna paremija ustanovljena na početku leksikografskog članka.

I u Šamšalovićevu rječniku najveći broj ustanovljenih paremija nalazi se u sredini leksikografskog članka, i to 99 paremija od sveukupno 217 (što znači 46% korpusa). Na kraju leksikografskog članka locirano je 77 paremija (što čini 36% korpusa), a u 26 slučajeva paremija je jedina sastavnica rječničkog članka (to je 12% korpusa). Na početku članka smješteno je 15 paremija (što čini svega 7% korpusa). To se odnosi na sljedeće primjere: *sich nach der Decke strecken* 'trošiti prema prihodu' (Hurm 1982:125, leks. čl. *Decke*), *Morgensstunde hat Gold im Munde* 'tko rano rani, dvije sreće grabi' (Hurm 1982:251, leks. čl. *Gold*), *alles hat seine Zeit* (*alles zu seiner Zeit*) 'sve u svoje vrijeme' (Hurm 1982:816, leks. čl. *Zeit*), *aus dem Regen in die Traufe* 'iz zla u gore, s kornja na magarca' (Hurm 1982:667, leks. čl. *Traufe*).

Najbolji je način predstavljanja paremije na kraju drugog dijela rječničkoga članka, na kraju demonstracije leme, jer je paremija najveći frazeoleksem sa statusom rečenice, koji je i stilski i kulturološki uglavnom obilježen, pa ponekad iziskuje i dodatni opisni komentar.¹⁰

2.4.3. Postavlja se, nadalje, i pitanje stilske obilježenosti paremije, te način tumačenja njezine stilske vrijednosti.¹¹ Analiza dvaju navedenih rječnika pokazala je da je ta dimenzija obrade paremije potpuno zanemarena. Ustanovljeno je samo nekoliko metajezičnih podataka o stilu, a ti su u njemačkom dijelu Hurmova rječnika: *razgovorno* (u samo jednom jedinom leksikografskom članku: *Ende*, Hurm 1993:199), te u njemačkom dijelu Šamšalovićeva rječnika *vulgarno* (u samo jednom jedinom leksikografskom članku: *vertragen*, Šamšalović 1964:1003) i *familijarno* (u samo jednom leksikografskom članku: *Schnabel*, Šamšalović 1964:830).¹²

¹⁰ Ako u ciljnom jeziku nema ekvivalenata, mjesto ostaje prazno, a moguć je i komentar (usp. *descriptive equivalent* u *Stolze*, str. 65).

¹¹ U analizirana dva njemačko-hrvatska rječnika gotovo potpuno nedostaju naputci o kontekstu i kotekstu paremija, dakle sva relevantna dijatopska i dijastratska, te dodatna situativna obilježja i konotacije. Tako npr. uz paremiju *Jabuka ne pada daleko od stabla* / *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm* nigdje nema podatka o negativnoj konotaciji te paremije.

¹² Za primjer i u ovom slučaju mogu poslužiti novija izdanja Dudenovih rječnika *Das deutsche Stilwörterbuch* i *Das deutsche Universalwörterbuch A–Z*, iako ni u njima stilska obrada paremijskih jedinica nije dosljedno provedena.

3. Zaključak

Iz analize tih dvaju važnih njemačko-hrvatskih rječnika autora Antuna Hurma i Gustava Šamšalovića, a s ciljem utvrđivanja načina obrade paremije u makrostrukтури i mikrostrukтури rječnika, proizašli su sljedeći zaključci:

(1) Nedostaje znanstveni aparat koji bi omogućio sustavno i dosljedno opisivanje paremije. Nisu uvaženi rezultati lingvističke, a osobito paremiološke znanosti, koji bi pomogli pri određivanju kriterija za uvrštavanje paremiološke građe u makrostrukтуру rječnika.

(2) Nema kriterija definiranja paremije kao posebne leksikografske jedinice. Čini se da je jedini kriterij izbora paremiološke građe bio osobna jezična i enciklopedijska kompetencija autora rječnika.

(3) Interjezična ekvivalencija, rukovođena intuicijom i znanjem autora rječnika, predstavljena je nizom različitih, slučajno izabranih, prijevodnih modela, među kojima u oba rječnika prevladava ekvivalencijski model jedan prema jedan; u Hurmovu rječniku najčešće se u tom modelu paremija iz polazišnog jezika (njemačkog) prevodi paremijom u ciljnom jeziku (hrvatskom). Takva je u paremiološkom korpusu Hurmova rječnika jedna četvrtina primjera, a u Šamšalovićevu rječniku u okviru tog modela najčešće se paremija iz polazišnog jezika prevodi doslovnoprijevodnom parafrazom u ciljnom jeziku; takvih slučajeva u paremiološkom korpusu Šamšalovićeva rječnika ima 18%.

(4) Ni u pogledu lociranja paremije u mikrostrukтури rječnika nema jasnih kriterija; ustanovljeno je da su u oba rječnika paremije locirane u svim dijelovima mikrostrukture, i u prvom, eksplikacijskom, i u drugom, demonstracijskom dijelu članka, a u oba dijela i na početku, i na kraju, i u sredini.

Provedena analiza gore navedenih dvaju rječnika daje osnovu za kritiku tih rječnika, ali i drugih dvojezičnih rječnika. Ta kritika mogla bi se sažeti u nekoliko točaka, a one bi se mogle shvatiti i kao naputci, koji mogu pomoći budućim autorima i izdavačima rječnika:

(A) Poštivanje rezultata lingvističke i paremiološke znanosti, uvažavanje *paremiološkog minimuma*, tj. uvažavanje načela poznatosti, aktualnosti i učestalosti paremija.

(B) Definiranje paremije kao jezične vrste i određivanje kriterija po kojima će se paremija uvrstiti u mikrostrukтуру rječnika.

(C) Usklađivanje metajezičnih naputaka u mikrostrukтури rječnika s definicijama i kriterijima koji su postavljeni u uvodnom dijelu rječnika.

(D) Upućivanje na izvanjezične, kontekstualne i stilske vrijednosti paremija.

Mora se, nažalost, konstatirati, kako ni Hurmov ni Šamšalovićev rječnik nisu vodili računa ni o jednome od gore navedenih načela.

Bibliografija

- Baur, R. S., P. Grzybek. 1990. Untersuchungen zu einem parömischem Minimum im Deutschen. U *Interkulturelle Kommunikation, Kongressbeiträge zur Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik GAL e.V.*, Hrsg. Berndt Spillner. Frankfurt a.M. : Verlag Peter Lang. S. 220–223.
- Catford, J.C. 1965. *A linguistic theory of translation. An essay in applied linguistics*. London.
- Duden 1988. *Stilwörterbuch der deutschen Sprache*. Mannheim : Dudenverlag.
- Duden 1989. *Deutsches Universalwörterbuch A–Z*. Mannheim : Dudenverlag.
- Duden 1992. *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. Mannheim : Dudenverlag.
- Grzybek, P. 1991. Sinkendes Kulturgut. Eine empirische Pilotstudie zur Bekanntheit deutscher Sprichwörter. *Wirkendes Wort* 41:2.
- Henne, H. 1979. *Praxis der Lexikographie. Berichte aus der Werkstatt*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag.
- Hurm, A. 1958/1982/1993. *Njemačko-hrvatski rječnik*. Zagreb.
- Klaić, B. 1962. *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zagreb : Zora.
- Koller, W. 1992. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. UTB 819. Heidelberg–Wiesbaden.
- Matulina, Ž. 1995. Präsentation von Parömien in einem zweisprachigen Kroatisch-deutschen Wörterbuch. U *Linguistische Arbeiten* 342, Aspekte der Sprachbeschreibung. Tübingen : Max Niemeyer Verlag. S. 149–153.
- Mieder, W. 1979. *Deutsche Sprichwörter und Redensarten*. Stuttgart.
- Mieder, W. 1996. Geschichte des Sprichworts und der Redensart im Deutschen. *Proverbium* 13, 235–252.
- Mieder, W. Modern Paremiology in Retrospect and Prospect. U *Memoirs of the 96 Tokyo International Proverb Forum, The Japan Society for Proverb Studies*, Tokyo, 1996, 5–17.
- Mikić, P. 1987. Zur Kontrastierung von Sprichwörtern. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 26, 137–249.
- Mikić, P., D. Škara. 1992. *Kontrastivni rječnik poslovice*. Zagreb : August Cesarec.
- Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. London.
- Röhrich, L., W. Mieder. 1977. *Sprichwort*. Stuttgart.
- Simrock, K. 1988. *Die deutschen Sprichwörter*. Stuttgart.
- Skarpa, V. J. 1909. *Hrvatske narodne poslovice*. Šibenik.
- Stolze, R. 1994. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen : Gunter Narr Verlag. (Narr Studienbücher)
- Šamšalović, G. 1964/1978/1995. *Njemačko-hrvatski rječnik*. Zagreb.

Die Behandlung von Parömien in einem zweisprachigen Wörterbuch

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit stellt die Resultate einer Analyse von zwei deutsch-kroatischen allgemeinen Wörterbüchern (Hurm, Šamšalović) dar, mit dem Ziel, den in ihnen enthaltenen metasprachlichen Beschreibungsapparat bei der Einbeziehung und Behandlung von Parömien in der Makro- und Mikrostruktur zu überprüfen und auf die Mängel dieses Beschreibungsapparats hinzuweisen. Es werden vor allem folgende drei Fragen näher eingegangen: (1) Die Auswahl von Parömien in der Makrostruktur, (2) Die Interpretation von parömischen Äquivalenzen zwischen dem Deutschen als Ausgangssprache und dem Kroatischen als Zielsprache, (3) Die Lozierung von Parömien und ihre metasprachliche Darstellung innerhalb der Mikrostruktur.

Ključne riječi: paremija, dvojezični rječnik, hrvatski, njemački
Key words: proverbs, bilingual dictionary, Croatian, German